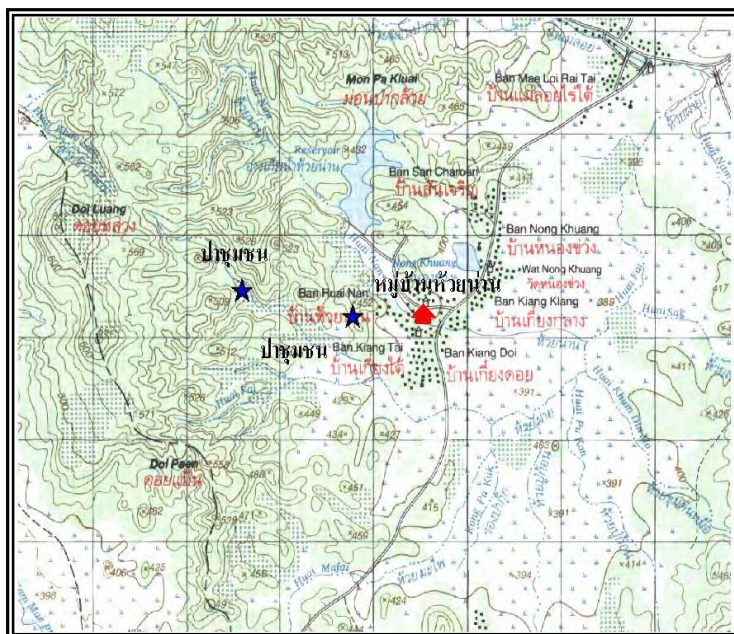

ระยะเวลาการศึกษา 1 ตุลาคม 2552-30 กันยายน 2553

แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านห้วยน่าน
และป่าชุมชน

เมี่ยง คือ ดันชา เป็นไม้พุ่ม มักขึ้นตามที่สูงในเขตร้อน โดยเฉพาะตอนเหนือของประเทศไทยไปจนถึงเขตประเทศจีน ลำต้นมีลักษณะเกลี้ยง มีทรงพุ่มกว้างพอสมควรใบยาวรีคล้ายใบลำไย แต่ปลายใบมีหยักโดยรอบ ดอกสีขาวคล้ายดอกสารภีแต่ไม่ค่อยมีกลิ่น สืบพันธุ์ด้วยเมล็ด เมื่อดำต้นยังเล็กจะโตช้า แต่เมื่ออายุมากกว่านี้ปีหนึ่งแล้วจะโตในอัตราปกติทั่วไป และสามารถเก็บใบเมี่ยงมาบริโภคได้เมื่อดันเมี่ยงนั้นมีอายุสี่ปี

การทำเมี่ยงหรือชาหมักคอง เป็นผลิตภัณฑ์ชาท้องถิ่นทางภาคเหนือของประเทศไทย โดยนำใบเมี่ยงสดมาอัดเป็นกำ นึ่งแล้วหมักทิ้งไว้จนใบชาเปลี่ยนสภาพเป็นสีเหลือง ใบชู่ย จึงนำมาบริโภค นิยมใช้เป็นของขบเคี้ยว หรืออมเป็นของว่างระหว่างทำงาน ยามว่างหลังอาหาร ซึ่งในสมัยโบราณเมี่ยงจัดเป็นของว่างหลังอาหารของชาวล้านนา ประโยชน์ของการอมเมี่ยง คือ ช่วยผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อย ช่วยแก้แสบ ช่วยชุ่มคอ แก้กระหายน้ำ โดยตามประเพณีทางภาคเหนือเมื่อมีงานในหมู่บ้าน เช่นงานศพ งานแต่งงาน งานบวชงานขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ จึงมักมีการนำเมี่ยงมาเลี้ยงแขกในงาน ปัจจุบันมีอยู่หลายชนิด เช่น เมี่ยงหวาน เมี่ยงเค็ม เมี่ยงหมี เมี่ยงส้ม เมี่ยงจิง เป็นต้น

บ้านห้วยน่าน หมู่ที่ 4 ตำบลแม่ลอย อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย เป็นหมู่บ้านหนึ่ง ซึ่งราษฎรในหมู่บ้านมีวิถีชีวิตผูกพันกับป่ามาช้านาน โดยได้ร่วมกันอนุรักษ์พื้นที่ป่าขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนกับกรมป่าไม้ เมื่อปี พ.ศ. 2550 จำนวน 2 แปลง เนื้อที่รวม 1,000 ไร่ ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ลอยไร่ ป่าสักลอ และป่าน้ำพุ และเป็นหมู่บ้านเป้าหมายท้องที่จังหวัดเชียงราย ตามโครงการบริหารจัดการพื้นที่โดยการสนับสนุนจากภาครัฐ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2551

สำหรับการปลูกเมี่ยงนั้นได้มีการทำสวนเมี่ยงมาเกือบร้อยปี ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งหมู่บ้าน โดยเป็นการปลูกเสริมในพื้นที่ป่าเดิมและได้รับการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในหมู่บ้านมีพื้นที่ที่ปลูกเมี่ยงประมาณ 100 ไร่ แต่ละครัวเรือนมีสวนเมี่ยงประมาณ 1 – 2 ไร่ สำหรับการทำเมี่ยง (หมักเมี่ยง) ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษมาหลายชั่วอายุคนโดยเก็บไว้เพื่อบริโภคเองในครัวเรือน และหากเหลือก็จะนำมาจำหน่ายในชุมชน

ข้อมูลเมี่ยง

เมี่ยง หรือชา บ้านห้วยน่านจัดอยู่กลุ่มพันธุ์ชาอัสสัม (*Camellia sinensis* var. *assamica*) สามารถเจริญเติบโตเร็ว ทนแล้งปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดี พื้นที่ปลูกที่เหมาะสมตั้งแต่ 100 – 1,000 เมตร ชาอัสสัมมีคาเฟอีนมากกว่าชาจีน ชาอัสสัม 1 กิโลกรัม มียอดชาสดประมาณ 700 ยอด ชาอัสสัม สามารถแบ่งออกเป็นพันธุ์ย่อยได้ 5 สายพันธุ์ คือ

1. พันธุ์อัสสัมใบจาง (Light leaved Assam jat) ต้นมีขนาดเล็ก ยอดและใบมีสีเขียวอ่อน ลักษณะใบเป็นมันวาว ขอบใบหยักแบบฟันเลื่อย เป็นพันธุ์ที่อ่อนแอ ให้ผลผลิตต่ำและคุณภาพไม่ดี เมื่อนำมาทำชาจีนจะมีสีน้ำตาล

2. พันธุ์อัสสัมใบเข้ม (Dark leaved Assam Jat) ยอดและใบมีสีเขียวเข้ม ใบนุ่มเป็นมัน มีขนปกคลุม ขอบใบหยักแบบฟันเลื่อย เป็นพันธุ์ที่ให้ผลผลิตสูงและมีคุณภาพดี เมื่อนำมาทำชาจีนจะมีสีดำ

3. พันธุ์มานิปูรี (Manipuri Jat) เป็นพันธุ์ที่แข็งแรง ให้ผลผลิตสูง ใบมีสีเขียวเข้ม เป็นประกาย ขอบใบหยักแบบฟันเลื่อย ทนแล้งได้ดี

4. พันธุ์พม่า (Burma jat) ใบมีสีเขียวเข้ม ใบแก่มีสีเขียวแกมน้ำเงิน ใบกว้าง แผ่นใบรูปไข่ ขอบใบหยักแบบฟันเลื่อย ทนต่อสภาพแวดล้อมได้ดีมาก

5. พันธุ์ลูโซ (Lushai jat) ขอบใบหยักลึก ปลายใบเห็นได้ชัด

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

- ลักษณะลำต้น

เป็นไม้พุ่มขนาดกลาง-ใหญ่ ผิวลำต้นเรียบ กิ่งอ่อนนุ่มย่อยง่ายแข็งแรง กิ่งอ่อนปกคลุมด้วยขน ชาในกลุ่มนี้มีลักษณะเป็นขนาดใหญ่ บางครั้งอาจพบได้ที่มีความสูงถึง 17 เมตร และมีขนาดใหญ่กว่าชาในกลุ่มชาจีนอย่างเด่นชัด กิ่งอายุมากจะเปลี่ยนเป็นสีเทา

- ลักษณะใบ

มีลักษณะเป็นใบเดี่ยว ปลายแหลม การเรียงตัวของใบบนกิ่งเป็นแบบสลับและเวียน ใบมีความกว้าง 3-6 เซนติเมตร ยาว 7-16 เซนติเมตร แต่บางครั้งอาจพบได้ว่ามีใบขนาดใหญ่กว่าที่กล่าว คือ กว้าง 5.6-7.5 เซนติเมตร ยาว 17-22 เซนติเมตร ขอบใบมีหยักเป็นฟันเลื่อยเด่นชัด จำนวนหยักฟันเลื่อยเฉลี่ยประมาณ 9 หยัก/ความยาวขอบใบ 1 นิ้ว ส่วนของก้านใบและด้านท้องใบมีขนปกคลุม แผ่นใบมีตั้งแต่สีเขียวอ่อนจนถึงสีเขียวเข้ม

- ลักษณะดอก

พบที่มีการเจริญจากตาบริเวณง่ามใบบนกิ่ง ในแต่ละตาจะประกอบด้วยตาที่เจริญไปเป็นกิ่งใบอยู่ด้านบนของตา ส่วนใหญ่ดอกจะออกติดกันเป็นกลุ่ม ช่อละประมาณ 2-4 ดอก/ตา ก้านดอกยาวประมาณ 10-12 มิลลิเมตร กลีบเลี้ยงมีจำนวน 5-6 กลีบ แต่ละกลีบจะมีขนาดไม่เท่ากัน มีรูปทรงโค้งมนยาว กลีบดอกติดอยู่กับวง Corolla ที่มีลักษณะคล้ายถ้วยหงาย กลีบดอกมีจำนวน 5-6 กลีบ ส่วนโคนกลีบติดกับฐานดอกแคบ ส่วนปลายกลีบบานออกวงเกสรตัวผู้ประกอบด้วยอับละอองเกสรสีเหลือง ติดอยู่ที่ส่วนปลายของก้านชูอับละอองเกสรสีขาวซึ่งยาวประมาณ 5 มิลลิเมตร เกสรตัวเมียประกอบด้วยรังไข่ที่ปกคลุมด้วยขน ส่วนปลายของเกสรตัวเมียมี 3 แฉก ถัดลงไปเป็นก้านเกสรตัวเมีย มีลักษณะเป็นก้านกลม ภายในรังไข่แบ่งออกเป็น 1-3 ช่อง ดอกเมื่อบานเต็มที่จะมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 3.65 เซนติเมตร

- ลักษณะผล

เป็นผลชนิดแคปซูล ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2-4 เซนติเมตร เมื่อผลแก่เต็มที่เปลือกจะแตกออก

- ลักษณะเมล็ด

มีลักษณะกลม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 11 – 12 มิลลิเมตร ผิวของเมล็ดเรียบ แข็ง มีใบ ใช้ยอดอ่อน 1 ยอดตูม 2 ใบบาน แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ชาจีน และชาดำ ใช้ใบเพสลาดมานึ่ง แปรรูปเป็นเมี่ยงอื่น ๆ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
(รูปทรง , ลำต้น , กิ่ง)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
(ใบ)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
(เมล็ด)

สภาพสวนเมี่ยงบ้านห้วยน่าน

เมี่ยงปลูกใหม่ อายุ 5 ปี
ซึ่งสามารถเก็บใบอ่อนมาทำเมี่ยง(หมัก)ได้แล้ว

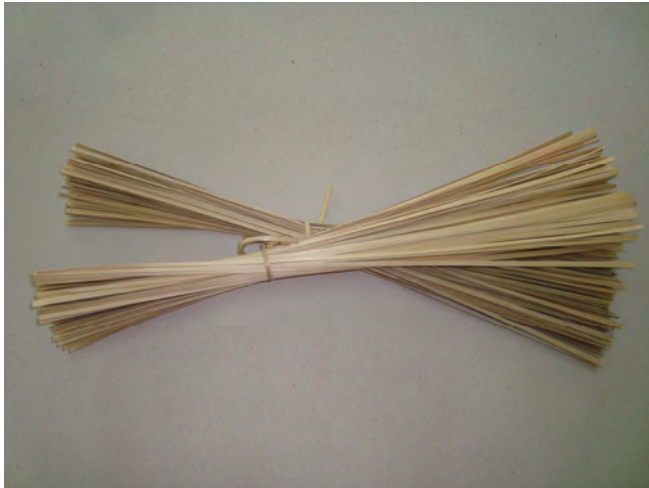
การปลูกเมี่ยงในพื้นที่เกษตร

การทำเมี่ยง (หมัก) บ้านห้วยน่าน

วัตถุดิบและอุปกรณ์ 1. ใบอ่อนเมี่ยง โดยเลือกเก็บใบที่มีอายุพอเหมาะและใบจากส่วนยอด ซึ่งระยะเวลาที่จะเก็บใบเมี่ยงได้จะมีปีละ 4 ครั้งคือ ครั้งแรกในเดือนพฤษภาคมของทุกปี อีกสามรุ่นต่อมาจะห่างจากกันคราวละ 1 – 2 เดือน คือเก็บใบเมี่ยงรุ่นที่สองในราวเดือนกรกฎาคม ครั้งที่สามในราวเดือนกันยายน และครั้งที่สี่ประมาณเดือนตุลาคม

2. ตอกมัดเมี่ยง เมื่อเก็บใบเมี่ยงได้เป็นกำมือ แล้วก็
จะใช้ตอกชนิดนี้มัดใบเมี่ยงให้เป็นกำ และใช้มัด
เมี่ยงที่นึ่งสุกแล้วให้เข้าเป็นกำ

3. ถังหรือหวด และเตาสำหรับนึ่งเมี่ยง

รูปแบบปัจจุบัน

รูปแบบดั้งเดิม

4. ถังสำหรับหมักเมี่ยง โดยในสมัยโบราณใช้ถังที่ทำจากไม้ประดู่และไม้แดง แต่ปัจจุบันนิยมใช้ถังพลาสติก

รูปแบบดั้งเดิม

รูปแบบปัจจุบัน

5. ถุงพลาสติกสำหรับหมักเมี่ยง

6. ก้อนหิน สำหรับวางบนหลังถึงหมักเมี่ยง เพื่อให้เมี่ยงจมน้ำ

วิธีการหมักเมี่ยง

1. เก็บเอาใบอ่อนของเมี่ยง โดยในแต่ละปี สามารถเก็บเมี่ยงได้ 4 ครั้ง คือ เดือนพฤษภาคม กรกฎาคม กันยายน และตุลาคม

2. นำม้ามัดเป็นกำด้วยดอกล โดยพื้นที่ประมาณ 1 ไร่ จะสามารถเก็บเมี่ยงได้ประมาณครั้งละ 12,000 กำ

3. นำเมี่ยงที่มัดเป็นกำแล้วนำมานึ่งให้สุก โดยต้องรอให้น้ำเดือดจึงค่อยนำใบเมี่ยงลงไปนึ่ง ใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง แล้วทิ้งไว้ให้เย็น

4. นำเมี่ยงที่ได้แยกออกแล้วนำมาผัดใหม่ให้สวยงาม ทิ้งไว้ประมาณ 2 วัน เพื่อให้ก้านใบเมี่ยงอ่อนตัวลง ทำให้ง่ายต่อการหมัก

5. นำเมี่ยงที่มัดเป็นกำลงเรียงเป็นชั้น ๆ ในถุงซึ่งอยู่ในถังหมัก ในถุงซึ่งอยู่ในถังหมัก โดยกดให้แน่นในแต่ละชั้น เมื่อเต็มถึงแล้วใส่น้ำลงไปพอประมาณ

6. มัดถุงพลาสติกให้แน่น แล้วนำก้อนหินมาทับไว้

7. หมักทิ้งไว้ประมาณ 1 เดือน จึงสามารถรับประทานได้
สังเกตได้จากสีของเมี่ยงจะมีสีออกเหลือง และมีรสชาติเปรี้ยว
หรือออกรสหวานเป็นปีเพื่อรอให้รสชาติจึงจะกล้ำกลืนไปขายก็ได้

การจำหน่ายและรายได้

โดยมีการจำหน่ายในชุมชนตำบลแม่ลอยเองและมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อ เพื่อนำไปจำหน่ายต่อ
ซึ่งหากเป็นใบเมี่ยงดิบ ขายมัดละ 1.50 บาท เมี่ยงหมัก ขายมัดละ 2.50 บาท รายได้ในชุมชนมีรายได้จาก
การจำหน่ายทั้งใบเมี่ยงดิบและเมี่ยงหมัก ประมาณ 10,000 – 15,000.- บาท/ครัวเรือน/ปี

การรับประทานเมี่ยง (หมัก)

การรับประทานเมี่ยง (อมเมี่ยง) ในยุคปัจจุบันได้วิวัฒนาการขึ้นมากทีเดียว สมัยก่อนนั้นเมี่ยงจะเปรี้ยวจะฝาดจะหอม ก็เป็นเองโดยธรรมชาติ ปัจจุบันเขาเอาเมี่ยงมาปรุงแต่งรสชาติ จนเกือบจะไม่ใช่รสเมี่ยงที่แท้จริง เช่น การปรุงน้ำสำหรับใส่เมี่ยงให้รสเปรี้ยว - หวานได้ตามชอบ ต้องการเมี่ยงสัมผัสที่ออกรสเปรี้ยว ก็ใช้น้ำส้มสายชูหรือน้ำกระเทียมดอง จึงดองหั่นฝอย ใส่วาดลงไปกับเมี่ยงสัมผัส ถ้าจะทำให้เป็นเมี่ยงหวาน ก็ใช้น้ำหวานหรือน้ำเชื่อมแช่จึงวาดลงไปก็จะได้เมี่ยงหวาน โดยที่บ้านห้วยน่านจะนิยมกินเมี่ยงสัมผัสและเมี่ยงหมี่

- เมี่ยงสัมผัส รับประทานโดยใส่เกลือเม็ด น้ำตาล และขิง

- เมี่ยงหมี่ รับประทานกับเครื่องปรุง มีถั่วลิสงคั่ว มะพร้าวคั่ว คั่ว น้ำตาล ขิงดอง กระเทียมดอง แล้วม้วนห่อด้วยใบตองเป็นคำ ๆ ให้สวยงาม

นอกจากเมี่ยงหมักที่ราษฎรนิยมรับประทานแล้ว ใบอ่อนและยอดอ่อนของเมี่ยงยังสามารถนำมาเป็นชาชงดื่ม เป็นผักรับประทานคู่กับอาหารทางภาคเหนือ เช่น ลาบ แกงหน่อไม้ และเป็นส่วนประกอบของอาหารเช่น ยำใบเมี่ยงใส่ปลากระป๋อง เป็นต้น

ชาชงดื่ม

ใบอ่อนหรือยอดอ่อนของเมี่ยงรับประทานกับลาบหมู

ผู้ให้ข้อมูล

- นายบุญมี ทายา ผู้ใหญ่บ้าน และราษฎรในชุมชนบ้านห้วยน่าน หมู่ที่ 4 ตำบลแม่ลอย
อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย

